

ЛИДИЈА КОВАЧЕВА

UDC: 613.88(38)

Универзитет „Евро-Балкан“, Скопје

kovachevalidija@gmail.com

PSYCHOPATHIA SEXUALIS И ПРОМИСКУИТЕТНИОТ НАЧИН НА ЖИВЕЕЊЕ КАЈ СТАРИТЕ ГРЦИ

Анстракт. – Толерирањето на сите форми на сексуалната активност и промискуитетниот начин на живот кај Старите Грци ни се многу добро познати од митолошките прикази и философски размисли за нивните ставови и преференции, преточени во старогрчката литература и уметност. Изворите ни предочуваат дека Старите Грци, покрај хомосексуализмот и трибадизмот, во сексуалниот живот оделе до перверзија, т.е. сексуални феномени групирани под името *psychopathia sexualis*. Иако Филострат го сметал промискуитетниот начин на живот за правилен тип на однесување, сепак, несомнено е дека ваквиот начин на живот содржи аморално/девијантно сексуално однесување, кое во себе, покрај прељуба, секс во тројка, секс на јавно место итн., ги вклучува и следниве видови *psychopathia sexualis*: мискоскопија (воајеризам), трансвестизам, егзибиционизам, пигмалионизам, флагелација, садизам, мазохизам или фетиш, зоофилија (содомија), некрофилија. Оттаму, овој труд има двојна цел: од една страна да ги истражи различните форми на сексуалните перверзии со осврт на нивните митолошки прикази и културолошки значења во старогрчката литература и митологија, а од друга страна, да покаже дека и покрај нивната девијација и екстремност, овие феномени често имаат симболичка или ритуална улога, откривајќи комплекси односи помеѓу сексуалноста, моќта и религиозноста во античката култура и религија, па оттаму да се овозможи подобро разбирање за историјата на сексуалните перверзии и нивното место во културното наследство, но и во човечката психа.

Еротските изрази и ставовите за морал во старогрчкото општество во голема мера се разликуваат од оние кои ние денес ги имаме во модерното општество. Покрај тоа што го користеле сексот за продолжување на поколенијата, тие верувале дека тој им помага при балансирање на психичката хомеостаза. Сексот го сметале за постојана интензивна хормеза (излив на задоволство) кон хедонизам

(прекрасно задоволство),¹ па оттаму, кај Старите Грци *terpsis* (радосното задоволство)² било доблесно.³

Античките извори ни ги предочуваат физичките задоволства кај Старите Грци во задоволувањето на сексуалните нагони и страсти што ги наоѓале во учествувањето во фетиши, оргии, полигамија, самостимулација, трибадизам, педофилија, педерастичка, имагинарен секс со богови, влажни соништа, болни задоволства⁴ итн. Во културната рамка на старогрчките перцепции за телесните наслади, сексуалните нагони и страсти, сексуалното однесување не секогаш се перципирало низ призмата на моралноста, туку како природен и божествен чин на задоволство и создателство.

Иако Филострат⁵ промискуитетниот начин на живот го сметал за прифатлива форма на однесување, други антички и подоцнежни автори сметале дека секое сексуално изразување кое не е во функција на природната цел, а тоа е продолжување на родот, претставува перверзија. Оваа манифестација на сексуалната импулсивност може да најде задоволство од спротивниот или истиот пол, па оттаму се разликуваат два вида на перверзија: хетеросексуалност и хомосексуалност,⁶ како импулс наречен „спротивно сексуално чувство“.⁷ Перверзните сексуални изразувања на желби и страсти, наместа толкувани и како сексуални феномени, биле групирани под името *psychopathia sexualis*.⁸ Овој термин бил уведен во 1886 година од страна на германскиот психијатар Ричард фон Крафт-Ебинг,⁹ со што го опишува аморалното/девијално сексуално однесување кај одредена група на луѓе, кое во себе, покрај прељуба, секс во тројка, секс на јавно место и т.н.,¹⁰ ги содржи и следните аморално/девијални сексуални однесувања:¹¹

¹ Ст. гр.: *ἡδονή, ἡ*, задоволство. Софрониевски 2013, 116.

² Ст. гр.: *τέρψις*, радосно задоволство од *τέρπνός*, радосен, весел, среќен, пријатен. Софрониевски 2013, 281.

³ Tsoucalas, G. et al. 2021, 230.

⁴ Tsoucalas, G. et al. 2021, 230.

⁵ *Philostrat.* 19, 38. Показува (посакувана) врска со машка проститутка (19) и со хетера (38).

⁶ Кај Старите Грци, во хомосексуалната врска активниот маж бил наречен *eraster*, а пасивниот *eromenos*. Percy 2005, 49.

⁷ Schrenck-Notzing 1898, 117.

⁸ Licht 1932, 499.

⁹ Воедно е и наслов на неговото влијателно дело: *Psychopathia Sexualis: Eine Klinisch-Forensische Studie*, прев на англ.: *Psychopathia Sexualis: A Clinical Forensic Study*, каде што испитувал различни сексуални однесувања, вклучувајќи го и она што во тоа време се сметало за „девијантно“.

¹⁰ Hajdarević 2019, 20.

¹¹ Ковачева 2025, 152–164.

– Миксоскопија (воајеризам) – стимулација или задоволување на сопствениот сексуален порив, односно, сексуално задоволство кое се добива преку тајно набљудување на туѓ сексуален чин и слушање на звуците што тие ги испуштаат.¹² Овој вид сексуална перверзија во античката литература го сретнуваме кај Аристајнет,¹³ кој дава опис на робинка која тајно набљудува туѓ сексуален чин и ги слуша звуците кои ги испушта љубовницата со својот љубовник, па поради тоа доживува сексуален порив и му се нуди на љубовникот.¹⁴ Се забележува и недостатокот на пиктурални записи на „воајер“, т.е. набљудувач на туѓ сексуален чин во старогрчката ликовна уметност, но, сепак, не е исклучено дека овој тип на перверзија постоел кај старите Грци.

– Трансвестизам – облекување и покажување во руво од друг пол, вообичаено за машкиот пол, облечен во женско руво.¹⁵ Како типичен пример на трансвестизам се посочува Ахил во Хомеровата Илијада. Имено, кога Тетида го напуштила сопругот Пелеј, го пратила синот Ахил да се образува кај кентаурот Хајрон. Во меѓувреме, вознемирена од пророштвото на Калхас дека Троја не може да се освои без учество на нејзиниот син Ахил и за да го спречи да учествува во војната и со тоа да ја спречи неговата рана смрт, таа го облекла синот Ахил во женско руво и го преправила во девојче. Потем го однела на островот Скирос кај ќерките на тамошниот крал Ликомед,¹⁶ каде што како девојче, го претставила Ахил под името Пира.¹⁷ Како примери за трансвестизам во старогрчките митологии се издвојуваат преданијата за Левкип и Химен.¹⁸

– Егзибиционизам – тип сексуална перверзија што подразбира откривање на половите органи на наметлив начин пред луѓе од ист или различен пол.¹⁹ Во однос на модерната сексуална наука, овој тип на перверзија кај Старите Грци може да се набљудува само од индиректен аспект, од причина што во античкиот период многу често можеле да се видат голи тела на млади и убави момчиња и девојчиња, особено во скулптурната уметност. Имено, карактеристична нишка во старогрчката митологија е антропоморфизмот на боговите и нивното претставување во човечка лика.²⁰ Па оттаму, поставувајќи нор-

¹² Licht 1932, 499.

¹³ *Aristaenetos* 2.7.

¹⁴ Hajdarević 2019, 34.

¹⁵ Licht 1932, 499.

¹⁶ *Илијада*. Препев, предговор, увод и објасненија М. Д. Петрушевски, Македонска книга, Скопје, 1982.

¹⁷ Срејовиќ, Цермановиќ–Кузмановиќ 2016, 634.

¹⁸ Срејовиќ, Цермановиќ–Кузмановиќ 2016, 198–199; 896.

¹⁹ Licht 1932, 501.

²⁰ Митевски 2001, 163.

ми во божествените претстави во скулптурната уметност и трагајќи по совршенство во идеализираната и без никакви недостатоци човечка фигура, по десетици години експериментирање, старогрчките уметници ја создале совршената гола фигура на младо момче *kouros*, која го претставувала богот Аполон и совршена фигура на млада жена *kore*,²¹ па, оттаму, не може да се разговара за сексуална љубопитност и лични похотливи чувства во однос на егзибиционизмот кај Старите Грци. Иако и за овој вид сексуална перверзија не можат да се посочат повеќе соодветни цитати во античката литература, како типичен пример на егзибиционизам може да се посочи описот на непристојното момче кај Теофраст,²² кој го си кревал хитонот пред жени и им го покажувал половиот орган.

– Пигмалионизам – љубов кон статуи и/или други уметнички дела,²³ така именувани во *Метаморфози* кај Овидиј.²⁴ Овој вид сексуална перверзија е именуван според Пигмалион. Согласно старогрчката митологија, Пигмалион бил крал на Кипар, а воедно и многу талентиран уметник и скулптор. Поради бесрамноста на девојките од Кипар, го замразил целиот женски род и не сакал никаков контакт со нив, па затоа од слонова коска извајал статуа на девојка, поубава од сите смртнички. Толку се вљубил во своето дело, што секојдневно ја допирал статуата и ја бакнувал, ја восприемал како жива, па дури и носел и дарови. Секојдневно неговата љубов станувала сè поголема и пострастна, така што, тој еден ден пошол во светилиштето на божичката Афродита и се молел пред нејзиниот олтар да го соедини со прекрасната девојка, која самиот ја создал. Кога оттаму се вратил дома, благодарение на Афродита, низ студенилото на телото на статуата почнало да тече врела крв и таа оживеала, а тој се оженил со неа.²⁵ При поширока категоризација на пигмалионизмот се вклучува и објектофилија, т.е. иконофилија, вид сексуално привлекување кон уметнички слики или предмети и водење љубов со нив.²⁶ Единствени експлицитен пример на објектофилија, т.е. иконофилија сретнуваме кај Аристајнет,²⁷ кој дава опис на сликар кој се вљубил во ликот на девојката што самиот го насликал и се обидел да води љубов со неа. Овој чин, иако е невозможен, сепак, претставува имагинарна форма на сексуална перверзија.²⁸

²¹ Tasić 1980, 34–39.

²² Theophrastus (*Char.*, II). „Таков бесрамник, кога ќе сретне жени, љуби да го крева својот хитон и да им се покаже.“

²³ Licht 1932, 502.

²⁴ Овидиј, *Метаморфози*, X, 243, ff.

²⁵ Срејовиќ, Д., Цермановиќ–Кузмановиќ, А. (2016) 629.

²⁶ Hajdarević 2019, 35.

²⁷ Aristaenet. 2.10.

²⁸ Hajdarević 2019, 35.

– Флагелација (лат. *flagellatio*, камшикување)²⁹ – телесно казнување преку нанесување болка со камшикување, кој често се јавува како израз на религиозна посветеност. Претставува вид на нанесување болка и повреди на самиот себе или самоизмачување, како вид на наивна состојба на умот на посветениот, кој верува дека со самоизмачување на своето тело преку камшикување, па дури и со делумно самоублажување на болките кои си ги нанесува, врши дејствие со кое ги задоволува боговите. Како пример се посочува добро познатото казнување на момчињата Спартанци со ритуално камшикување во светилиштето на Артемида Ортија во Спарта, со чија крв потем се попрскувал жртвеникот на божицата. Се смета дека првично во култот на Артемида Ортија момчињата биле жртвувани, а потем нивно жртвување било заменето со камшикување.³⁰ Лихт³¹ истакнува дека современата сексуална наука ги докажала причините на овие сурови самоизмачувања со желбата за сексуална возбуда, па оттаму, според него се потврдува врската помеѓу религијата и сексуалноста.

– Садизам – изопачена полова страст на едно лице, кое задоволството го наоѓа во телесно мачење и причинување болка на друго лице кон кое чувствува огромна страст и желба. Имено, терминот потекнува од францускиот збор *sadisme*, изведен според името на романсиерот Маркиз де Сад, кој поради сексуалните перверзии кои ги опишувал,³² Наполеон Бонапарта го прогласил за душевно болен и го затворил во душевна болница.³³ Овој тип на промискуитетност со аморално/девијално сексуално однесување и форма на сексуална перверзија посебно обележана со суровост, не е забележана во старогрчката литература.³⁴

– Мазохизам или фетишизам – мазохизам е изопачена полова страст на лице чие полово уживање и задоволство се зголемува само доколку е измачувано и трпи болка од друго лице, т.е. ако биде касано, штиткано, тепано и др.³⁵ Името на оваа сексуална перверзија е изведено од писателот Леополд вон Сахер-Мазох, кој во своите дела дал опис на овој тип сексуална перверзија³⁶ и го именувал по своето презиме Мазох, додавајќи ја наставката -изам, па оттаму е изведен терминот мазохизам.³⁷ Фетишизам или „еротски фетишизам“ е индивидуално вреднување на фетиш, односно на дел од саканата личност,

²⁹ Вујаклија 1975, 1013.

³⁰ Срејовиќ, Цермановиќ–Кузмановиќ 2016, 113.

³¹ Licht 1932, 503.

³² Schrenck-Notzing 1898, 121.

³³ Вујаклија 1975, 849.

³⁴ Licht 1932, 503.

³⁵ Вујаклија 1975, 534.

³⁶ Schrenck-Notzing 1898, 121.

³⁷ Licht 1932, 503.

до степен на вистински ентузијазам и станува патолошки штом веќе не претставува исклучиво средство за привлекување.³⁸ Во старогрчката литература не се најдени јасни и директни врски помеѓу сексуална возбуда на лице настаната со нанесување болка, па оттаму постои и сомнеж, дали, во нивната еротска смисла, можат да се користат термините „фетиш“ или „мазохизам“.³⁹ Митолошките прикази за Херакле и Омфала, можеби покажуваат некој мазохистички карактер, иако не можеме да говориме за мазохизам во буквална смисла на зборот, бидејќи тука изостанува чувството на сексуално задоволство предизвикано од телесно страдање. Според еден мит, Херакле, за да се искупи од гревот поради кражбата на делфискиот триножец и убиството на Ифит, една година и робувал на Омфала, прикажана како зловна кралица на Лидија. Таа веднаш се вљубила во него и наместо да го поттикне да прави јуначки дела, го понижувала. Имено, си ги замениле улогите: го натерала Херакле да ја слече лавовската кожа и да облече женско руво, да го фрли стапот и наместо него во раце да држи фурка; а таа на неа ја навлекла лавовска кожа и се вооружила со стап. Во текот на целата година Херакле бил многу вљубен во неа, ѝ робувал облечен во пурпурен фустан и секаде ја следел држејќи над нејзината глава чадор со кој ја штител од сончевите зраци. Така живеел во изобилство се претворил во мекуш. А Омфала, пак, се однесувала како маж и честопати го понижувала и тепала со својата златна сандала. Бидејќи Херакле дури и навечер бил облечен во женско руво, Фаун,⁴⁰ кој многу ја љубел Омфала, една ноќ ја згрешил постелата и наместо кај неа, се пикнал во постелата на Херакле.⁴¹ Мазохистичкиот карактер во овој мит, Лихт го посочува во љубовта на Херакле кон Омфала која го претвора во нејзин роб, кој за да ја освои, морал да и се покори и понижи и да ги извршува сите барања и задачи кои таа ги побарала од него.⁴²

– Зоофилија (содомија) – зоофилија е полова наклонетост на човекот кон животните, односно случај кога милувањето на животни предизвикува полов нагон кај човекот;⁴³ содомија претставува вршење противприроден блуд помеѓу човек и животно. Овој вид сексуална перверзија е именуван по митолошкиот град Содома, каде согласно митологиите, се вршел овој противприроден блуд.⁴⁴ Иако не мо-

³⁸ Schrenck-Notzing 1898, 122.

³⁹ Hajdarević 2019, 34.

⁴⁰ Лат. *Faunus*, старо италско божество на природата, заштитник на овчарите и селаните, нивните стада и ниви. Срејовиќ, Цермановиќ–Кузмановиќ 2016, 795.

⁴¹ Срејовиќ, Цермановиќ–Кузмановиќ 2016, 565.

⁴² Licht 1932, 504.

⁴³ Вујаклија 1975, 326.

⁴⁴ Вујаклија 1975, 889-890.

жеме да говориме за зоофилија (содомија) во буквална смисла на зборот во старогрчката литература, сепак, како вид на импровизација често ги сретнуваме во старогрчката митологија. Како најтипичен пример на зоофилија (содомија) во старогрчката митологија е митот за Минотаурот – чудовиште со човечко тело и глава на бик, роден како плод на страст помеѓу Пасифаја, сопругата на Минос, кралот на Крит и бик. Согласно митолошкиот приказ, Посејдон му пратил бик на Минос да го принесе како света жртва, но, тој, кога го видел прекрасниот бик, го задржал за себе и го ставил меѓу останатите негови говеда. Посејдон бил гневен за оваа негова постапка и за да го казни, во срцето на Пасифа разгорел љубовен копнеж и неприродна страст кон бикот. За да и помогне на Пасифаја да си ги смири страстите, Дедал од дрво направил крава со шуплина, ја покрил со кожа и ја вметнал меѓу другите говеда на Минос. Пасифаја влегла внатре во шуплината на кравата, бикот на Посејдон ја оплодил, а како плод на ова љубовно соединување таа го родила Минотаурот,⁴⁵ како што потем Овидиј рекол: „Бик кој е половина човек, човек кој е половина бик.“⁴⁶

– Некрофилија – склоност на вршење неморални љубовни постапки со умрени, обљуба на мртовци, мртвосквернавење.⁴⁷ Во старогрчката литература најдени се неколку јасни и директни врски на исползување на оваа сексуална перверзија. Херодот покрај тоа што ја опишува оваа пракса на мртвосквернавење кај Египќаните,⁴⁸ ни кажува и за мртвосквернавењето кое го извршил Периандер, владетелот на Крит, врз мртвото тело на неговата сопруга Мелиса.⁴⁹ Овој тип сексуална перверзија ја сретнуваме и кај Партениј, кој ни ја раскажува љубовната приказна за Димојт.⁵⁰ Имено, тој ја издал својата сопруга Евопида дека е вљубена во нејзиниот брат и поради тоа таа првин го проколнала, а потем се обесила. Така, еден ден Димојт на морскиот брег наишол на мртво тело на најубавата жена која дотогаш ја имал видено и веднаш бил обземен со најстрастната желба за нејзино друштво, па почнал да го бакнува, прегрнува и милува, мртвото тело. Бидејќи страста не го напуштала и многу долго време ја

⁴⁵ Срејовиќ, Цермановиќ–Кузмановиќ 2016, 492.

⁴⁶ Ovid. *Ars am.* II, 24.

⁴⁷ Вујаклија 1975, 612.

⁴⁸ Hdt. 2.89.1, 2.

⁴⁹ Hdt. 5.92.3 „Кога оваа порака била вратена на Периандер (бидејќи тој имал односи со мртвото тело на Мелиса и го знаел нејзиниот знак за вистинит)...“

⁵⁰ Parth., *Erot.*, 31.: „Од Филарх се вели дека Димојт се оженил со ќерката на својот брат Тројсен, Евопида, а потоа, гледајќи дека таа била измачувана од голема љубов кон својот брат и дека се здружила со него, го известил Тројсен; девојката се обеси од страв и срам, најпрвин повикувајќи се на секаква клетва на оној кој беше причина за нејзината судбина.“

бакнувал и милувал, набргу мртвото тело на убавата непозната жена почнало да се распаѓа и тој морал да ја погребне. Иако ја погребал, неговата страст ниту се намалила, ниту се ублажила и тој очасен си го одзел животот на нејзиниот гроб.⁵¹

Сексуалните перверзии претставуваат сложени и често табуирирани појави, кои сепак имаат долга историја во човековата култура и литература. Примерите од старогрчката литература и митологија укажуваат дека и во античкото време луѓето се соочувале со различни форми на сексуални девијации кои биле забележувани и запишувани од страна на писатели и историографи. Иако многу од овие појави денес најчесто се класифицирани како психолошки патологии и морално не одобрени девијации, во античкиот контекст биле дела од поширок културен и митолошки дискурс кој служел за разбирање и артикулација на сложени човечки желби и стравови. Старогрчката литература, иако често е фокусирана на херојски митови и морални поуки, таа сепак не избегнува да ги прикаже и овие сложени и понекогаш мрачни аспекти на човечката психа и сексуалност. Оттаму, приказите за овие практики кај Старите Грци, не само што ни ги откриваат различните форми на сексуална експресија во античкиот свет, туку и ни помагаат да го разбереме развојот на сексуалните, социокултурните и етичките норми низ времето.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

- Вујаклија, М. *Лексикон страних речи и изрази*. Просвета: Београд, 1975.
- Ковачева, Л. *Пандемиите на чума и сифилис во античкиот и средновековниот религиозен дискурс*. Пропоинт, Скопје, 2025.
- Licht, N. *Sexual life in ancient Greece*. Routledge & Kegan Paul, London, 1932.
- Митевски, В. *Античка епика. Хелада и Рим*. Матица Македонска, Скопје, 2001.
- Percy, W. A. "Reconsiderations about Greek homosexuality". *J. Homosex.* 49, 2005, 13–61.
- Софрониевски, В. *Старогрчко-македонски речник*. Издавачки центар Три, Скопје, 2013.
- Срејовиќ, Д., Цермановиќ-Кузмановиќ, А. *Речник на старогрчката и римската митологија*. Арс Ламина, Скопје, 2016.
- Schrenck-Notzing, A. *Von Therapeutic Suggestion In Psychopathia Sexualis (Pathological Manifestation of the Sexual Sense), With Especial Reference to Contrary Sexual Instinct*.

⁵¹ Срејовиќ, Цермановиќ–Кузмановиќ 2016, 218.

Authorised translation from the German by Charles Gilbert Chaddock. F. A. Davis Publisher, Philadelphia, 1898.

Tasić, B. *Grčka umetnost. Kako prepoznati umetnost*. IRO Vuk Karadžić, Beograd, 1980.

Tsoucalas, G., Michaleas, S. N., Androutsos, G., Vlahos, N., Karamanou, M. "Female prostitution, hygiene, and medicine in Ancient Greece: a peculiar relationship". *Archives of the Balkan Medical Union* 56.2, 2021, 229–233.

Hajdarević, S. "Sexuality and Sexual Practices in Greek Fictional Epistolography". *Živa Antika* 69, 2019, 19–44.

Хомер. *Илијада*. Препев, предговор, увод и објасненија М. Д. Петрушевски, Македонска книга, Скопје, 1982.

LIDIJA KOVAČEVA

Euro-Balkan University, Skopje

kovachevalidija@gmail.com

PSYCHOPATHIA SEXUALIS AND THE PROMISCUOUS WAY OF LIFE AMONG THE ANCIENT GREEKS

SUMMARY

Sexual perversions are complex and often taboo phenomena, yet they possess a long and intricate history within human culture and literature. Evidence from ancient Greek myth and literature reveals that even in antiquity people encountered diverse forms of sexual deviation, which were observed, described, and reflected upon by poets and historians alike. Although many of these phenomena are now categorized as psychological pathologies or morally aberrant behaviors, in their original context they formed part of a broader cultural and mythological discourse aimed at exploring and articulating the intricacies of human desire and fear. Ancient Greek literature, while often centered on heroic ideals and moral exempla, does not shy away from portraying the more obscure and unsettling dimensions of the human psyche and sexuality. Thus, these depictions among the Greeks not only illuminate the manifold expressions of sexual experience in the ancient world but also offer valuable insight into the historical evolution of sexual, social, and ethical norms.

